

Đi Viễn Giữa Những Mảng Màu Tây Nguyên

*Dương Mạnh Hùng
Phạm Thu Trà*

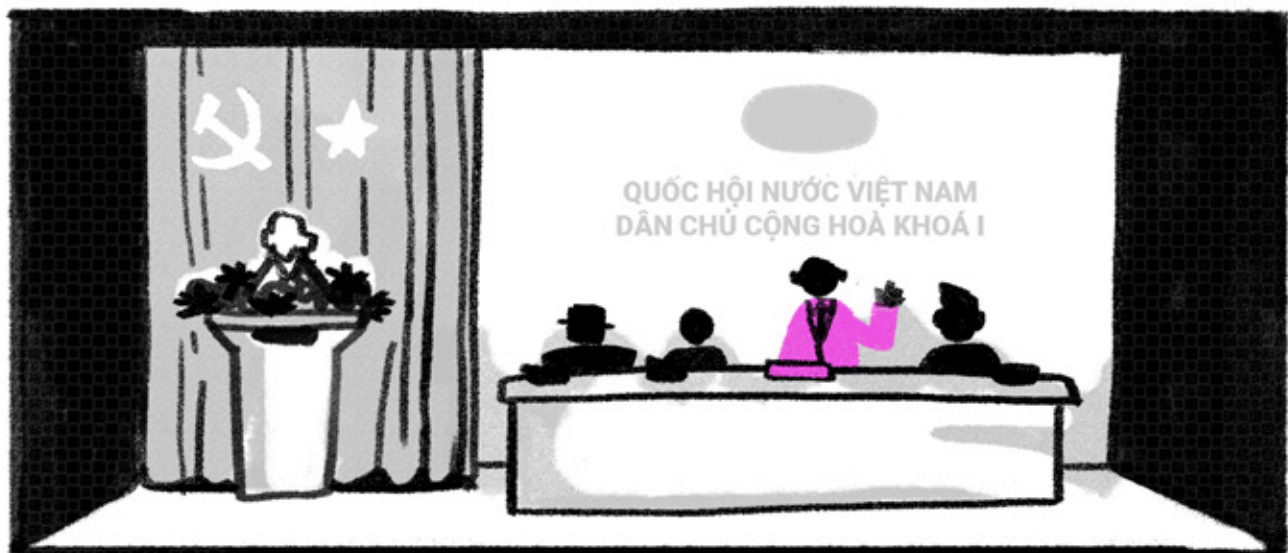

chương 1:

Cái Nôi Văn Hóa

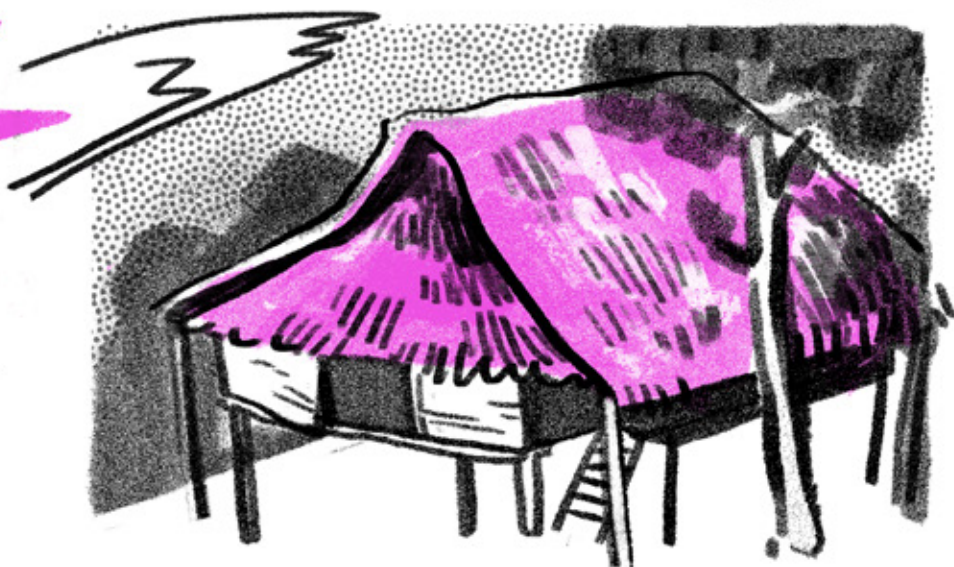
Năm 1946, cha Y Ngông theo cách mạng và trở thành đại biểu Quốc hội khoá I

Tuy là người con É đê của đại ngàn Tây Nguyên, nhưng tôi lại lớn lên trong cái nôi văn minh nương rẫy phía Bắc

Và câu chuyện của tôi bắt đầu từ trong một bản làng người Tày...

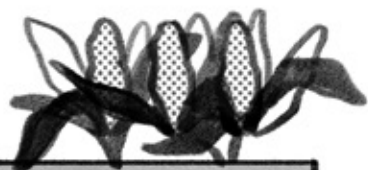
Khi tôi cất tiếng
chào đời, theo tục
lệ người Tày, ba
tôi mang nhau
thai bỏ vào ống
tre đem treo,

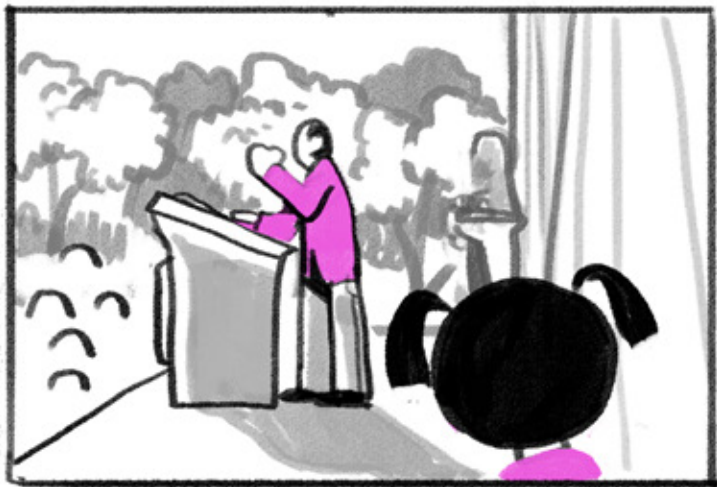

... rồi làm lễ
tắm gội cho
tôi bằng nước
con suối chảy
quanh bản.

Tôi lớn lên bằng trái bắp,
nguồn nước mát, và tình
thương của dân bản.

Phong tục của người Ê đê rất yêu quý con gái, mà đặc biệt tôi lại là con gái đầu

Ba là người đầu tiên dạy cho tôi biết yêu văn hoá.

Một người thầy và người cán bộ tận tâm, ông luôn được hết thầy học trò yêu mến và gọi bằng cái tên

Ba y Ngông!

Tuổi thơ tôi ngập tràn những
câu chuyện về quê mình ở Đak
lăk, với những thắng cảnh gắn
liền với hồn cốt người Ê đê qua
tiếng hát hào sảng của ba:

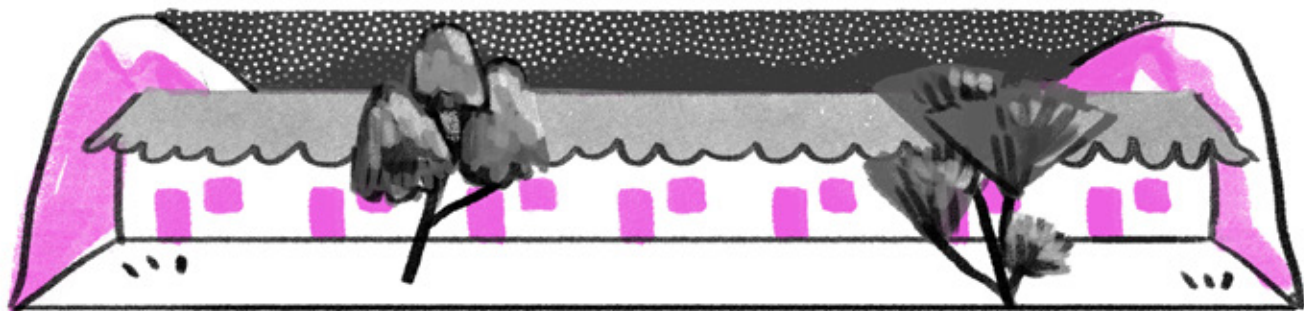
Bạn ơi, lắng nghe nghe
tiếng núi rừng
Dòng suối xanh trong
đáy núi trập trùng
Ở ở ở ở

Tây Nguyên ngàn năm, đất
nước anh hùng

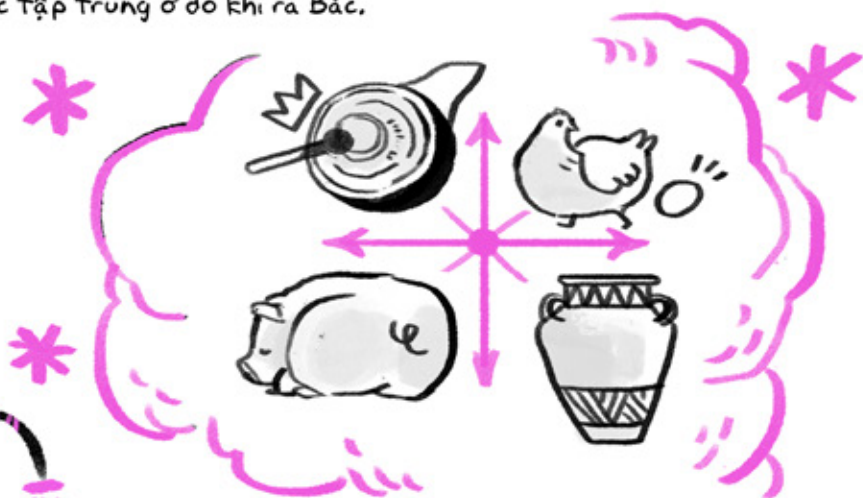

Bền vững như Chư
Prông, như dòng
sông Ba.

Trường cán bộ dân tộc miền Nam, nơi ba làm hiệu trưởng, cũng là nơi hàng trăm cán bộ người dân tộc tập trung ở đó khi ra Bắc.

Họ trang trí chỗ ở theo phong tục tập quán của mình, còn mang theo đủ mọi thứ vật dụng trong đời sống hàng ngày, từ lợn gà đến chĩnh chén, như một cuộc đời làng vậy.

Mỗi dân tộc gọi là một chi, mỗi chi đóng ở một dãy nhà khác nhau

và cứ mỗi dịp Tết Nguyên Đán,...

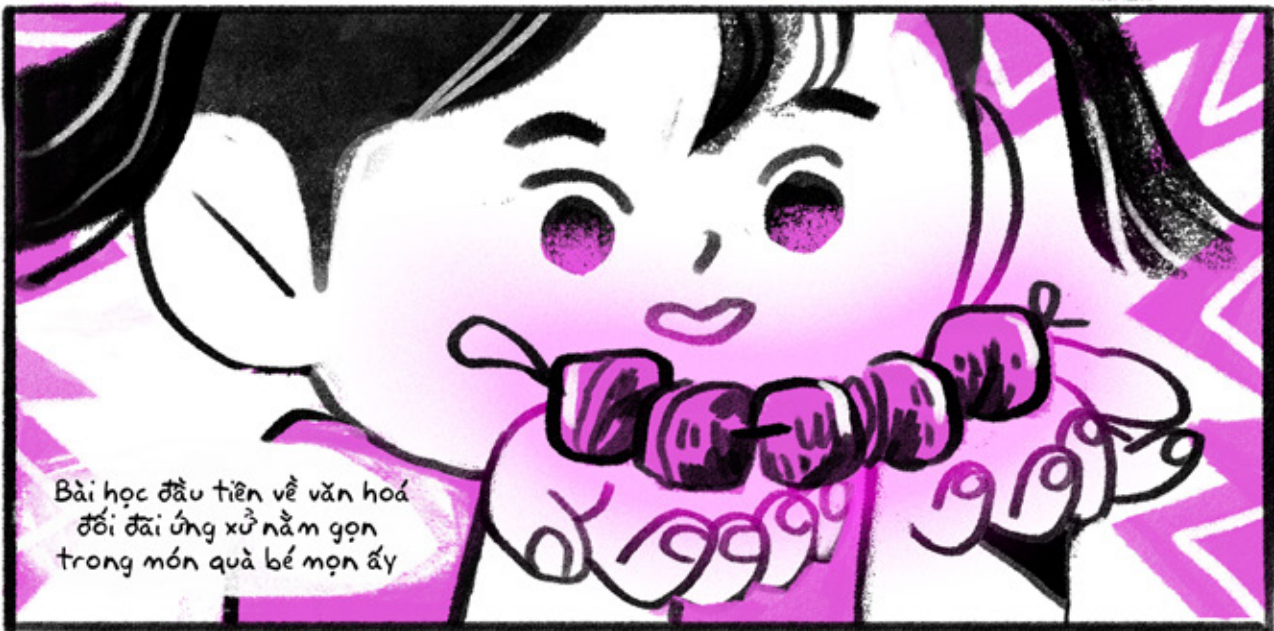
Theo phong tục Tây Nguyên, ba và tôi
cứ đến chơi và uống rượu với nhà nào
thì lại được một xâu thịt mang về.

Mẹ hay cần nhắc về những vết
mỡ bám vào áo complet của ba,
không tài nào giặt sạch.

Nhưng với tôi, xâu thịt nhỏ đấy chính là
đúc kết của tinh thần cộng đồng, sẽ
chia từng miếng cơm miếng lộc.

Bài học đầu tiên về văn hoá
đãi đãi ứng xử nằm gọn
trong món quà bé mọn ấy

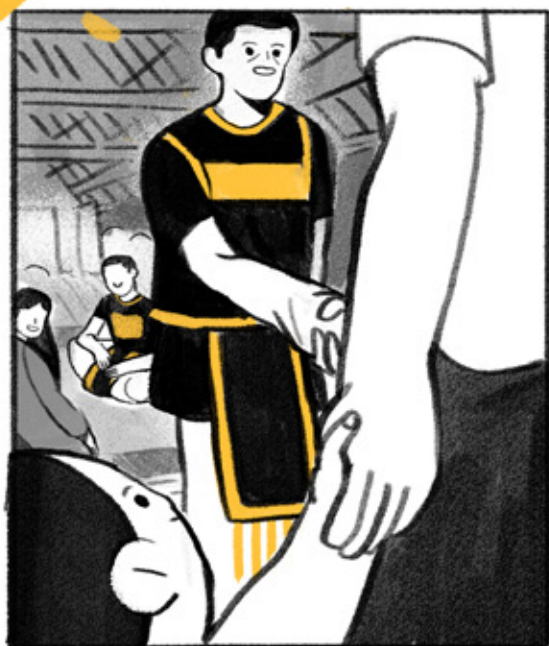

chương 2:

Nghệ Nhân Dân Đất

Vào năm 1959, người ta bắt đầu phát động cuộc thi sưu tầm sử thi các dân tộc Tây Nguyên trong trường.

Các câu chuyện được kể lại bằng tiếng dân tộc với một người bên cạnh dịch để cho những người sưu tầm hiểu trong lúc ghi âm.

Mỗi dân tộc lại có một áng sử thi. Những bài sử thi dài như những câu truyện cổ tích được hát lên thành bài ca.

Có lẽ qua những lời ca về những chiến tích oai hùng, Yang để mắt tới tôi từ lúc ấy!

Năm 1980, ba khởi
xưởng dự án cho Sở
văn hoá sưu tầm
văn hoá dân gian
các dân tộc Đak
Lăk và mời các thầy
về hướng dẫn

Từ đó, tôi học được nghề của các thầy, truyền dạy chi tiết...

từ cách đo chiêng như thế nào, cách ghi
chép cao độ ra làm sao, ...

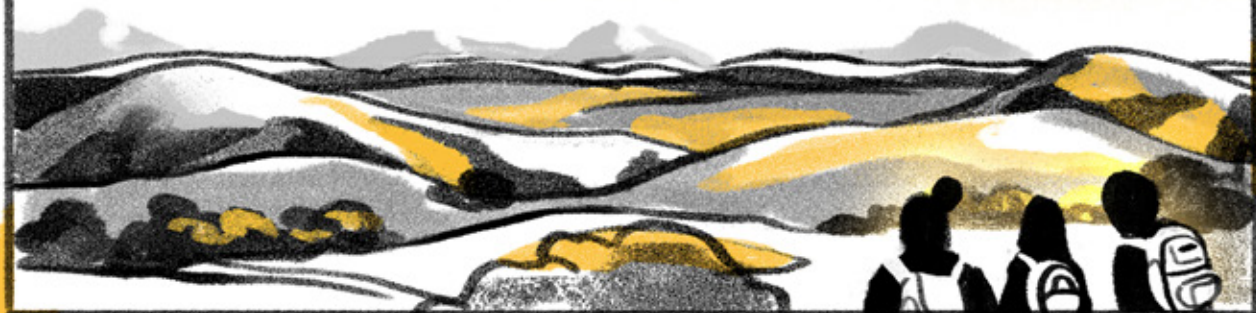
chụp ảnh phỏng vấn thế nào, ...

kèm thêm
mình tự tìm
tài học hỏi.

Lần đầu tiên khi cả lớp đi đến M'Drak,...

các thầy mang theo đầy đủ dụng cụ như
đi-a-pa-dông (diapason), máy đánh nhịp,
thước dây, sổ tay ghi chép còn tôi chỉ ngồi
xem các thầy làm để học.

Khi đang ngồi
trong nhà dài để
đợi nghệ nhân,

bất chợt tôi
nhìn thấy...

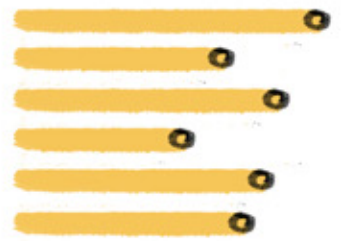
Một bà trung tuổi
mang một bó rạ mới
cắt còn tươi lên.

Bà ngồi tước vỏ thân rạ,

...rồi lấy tay ngắt
từng ống rạ theo
chiều dài ngắn khác
nhau, ngắt thêm mỗi
ống một chiếc lỗ nhỏ.

Khoảng 10 lần như
thế thì được 6 ống
rạ, rồi bà đưa cho 6
người phụ nữ.

Khi họ bắt đầu thổi vào ống rạ, âm thanh cất lên hoà thành một bản nhạc rất hay.

Khi thầy tôi mang cái ống đầu tiên ra thổi vào so với diapason thì ra đúng với nốt La chuẩn!

Tôi ngạc nhiên vô cùng trước loại nhạc cụ bản địa hết sức đơn sơ gọi là kèn đình tút này!!!

Nếu đây là nhạc cụ đơn giản nhất mà đã hay như thế...

thì những cái phức tạp hơn sẽ còn tuyệt vời đến nhường nào?

Từ đó trở đi, tôi như tôn thờ âm nhạc Tây Nguyên, và thấy quá sức ngưỡng mộ các nghệ nhân.

Chính bà con đã dạy và khai sáng cho tôi về cái hay cái đẹp của văn hoá cổ truyền Tây Nguyên.

chương 3:

Gạch nối Văn hoá

Bên cạnh việc được tiếp cận những nét văn hoá đẹp trong các lần đi sâu tâm, thì tôi cũng phải chứng kiến cảnh những nét văn hoá đó mai một dần đi.

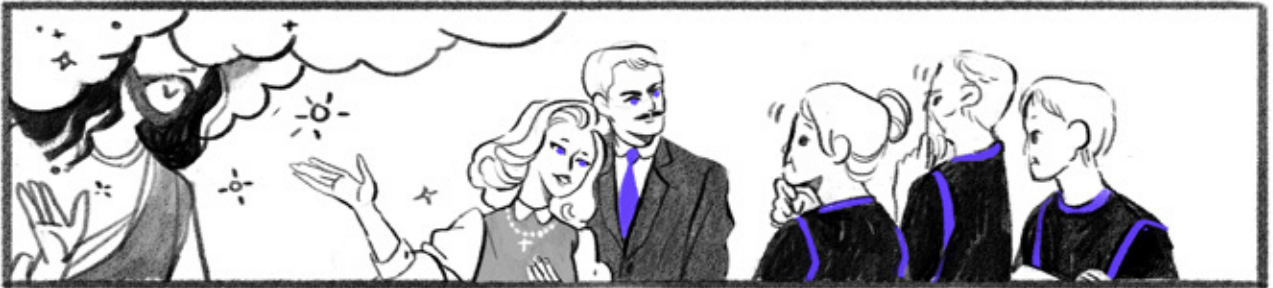
Năm 1951, có một cặp vợ chồng Mỹ đến Buôn Ma Thuột

mở trại phong tại xã Ea na và sau đó truyền giáo Tin Lành...

và thuyết phục nhân sĩ trí thức Ê đê theo đạo Tin Lành.

Tin Lành thì khát khe hơn Công giáo: khi theo đạo thì phải từ bỏ hoàn toàn các thực hành văn hóa của mình, có khi chỉ còn giữ lại trang phục.

Nếu vào mà không nghe thấy tiếng Ê đê thì chẳng biết đây là buôn Ê đê!

Có buồn, khi tôi mới tiếp cận,

...

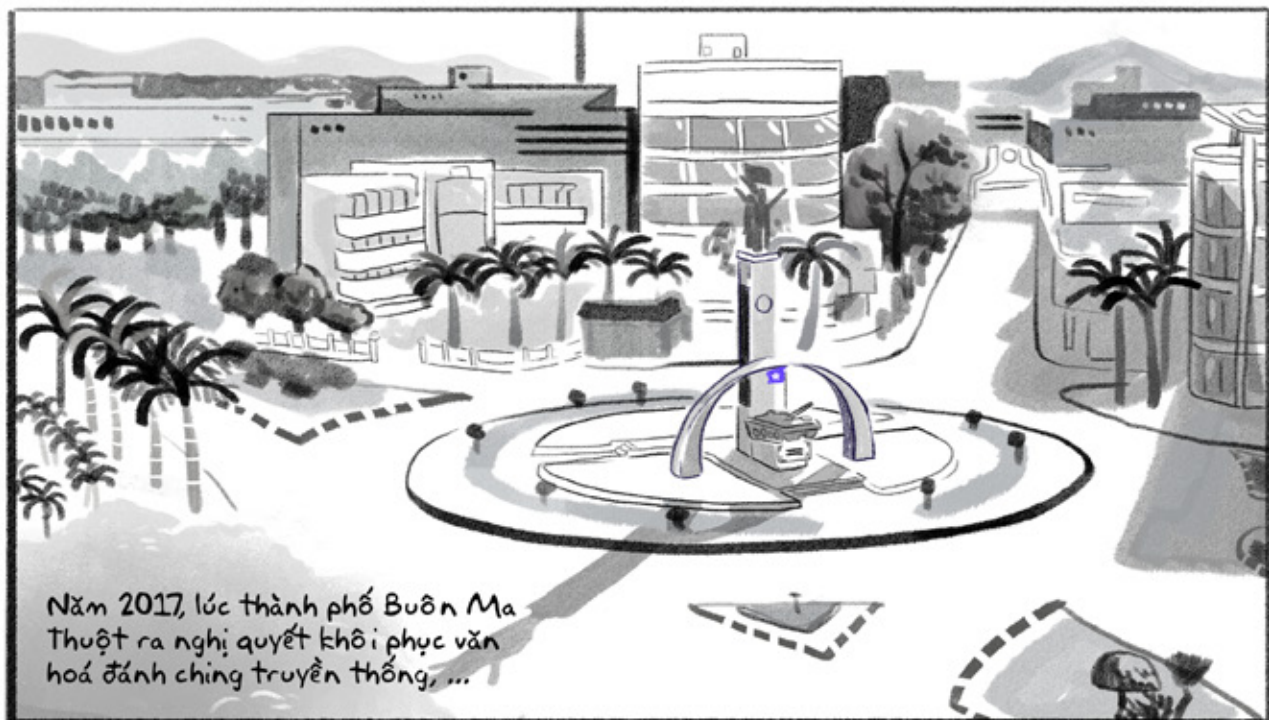

họ không đã động gì đến văn hoá truyền thống hay thậm chí tôn giáo Tin lành của mình

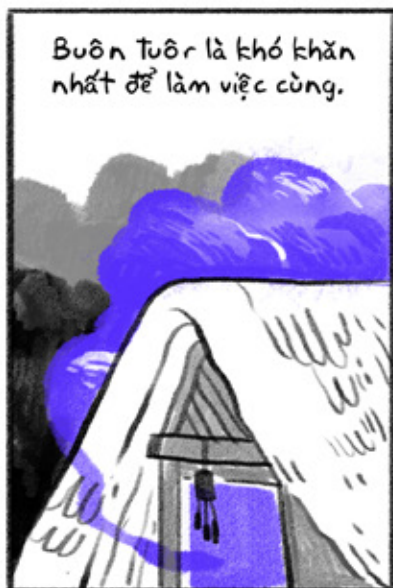
do nỗi lo sợ bị kỳ thị tôn giáo

Tuy nhiên, đa số các buổi ấy lại có nhiều người có tài năng nghệ thuật (vẽ, hát, chơi nhạc cụ, múa v. v.)

Năm 2017, lúc thành phố Buôn Ma Thuột ra nghị quyết khôi phục văn hoá đánh ching truyền thống, ...

Buôn Tơ là khó khăn nhất để làm việc cùng.

Nga này ...

Đừng nói chuyện đánh ching đánh chiếc gì nhé. Bên này mình theo đạo rồi mình không có đánh ching đâu.

Mấy đứa ơi!

Các cháu đánh ghi-ta rất giỏi đúng không?

ạ

Nhưng có biết cái đàn ghi-ta nó ở đâu ra không?

Ở ngoài phố đúng không ạ?

Cái đàn ghi-ta là của Tây Ban Nha

Cái đàn organ các cháu đánh là của Nhật Bản

Còn cái ching knah bằng đồng là của ông bà mình từ xưa.

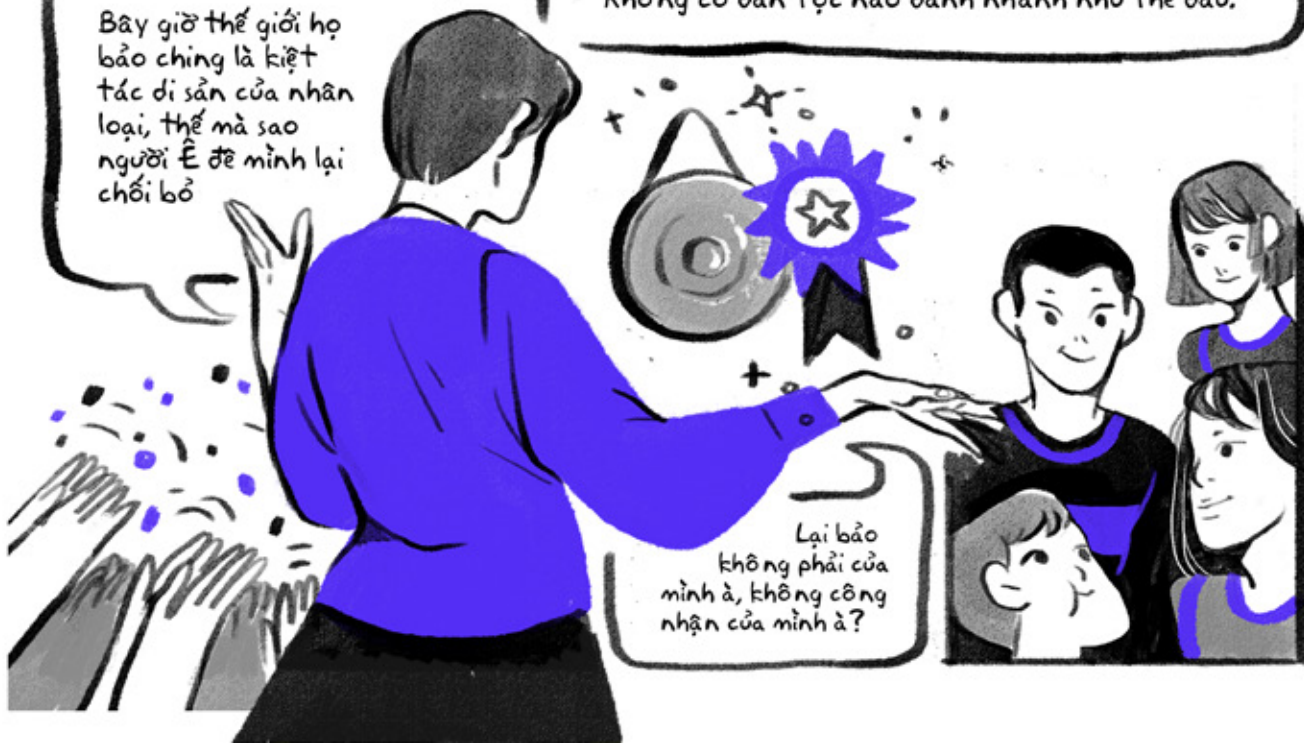

Ching Ê đề mình là hay nhất, cực nhanh, từ đầu đến cuối, ...

Bây giờ thế giới họ bảo ching là kiệt tác di sản của nhân loại, thế mà sao người Ê đề mình lại chối bỏ

Không có dân tộc nào đánh nhanh như thế đâu.

Lại bảo không phải của mình à, không công nhận của mình à?

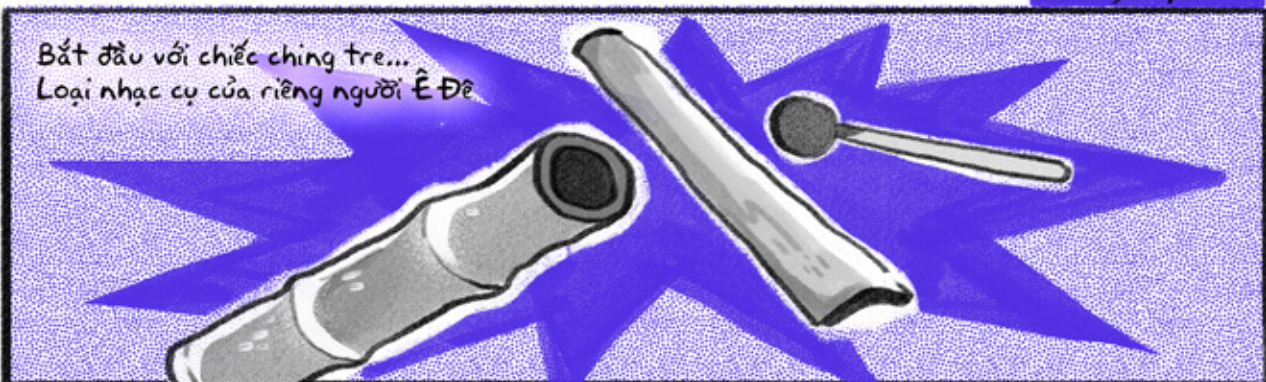

Sau cuộc trò chuyện
ấy, người dân buôn
tự gọi lên phòng văn
hoá Buôn Ma Thuật
để yêu cầu cho buôn
một lớp dạy ching

Đó là cái kết
có hậu sau
một năm tôi
nói chuyện
với dân làng

Bắt đầu với chiếc ching tre...
Loại nhạc cụ của riêng người Ê Đê

Chiếc ching tre ấy dành cho
trẻ em

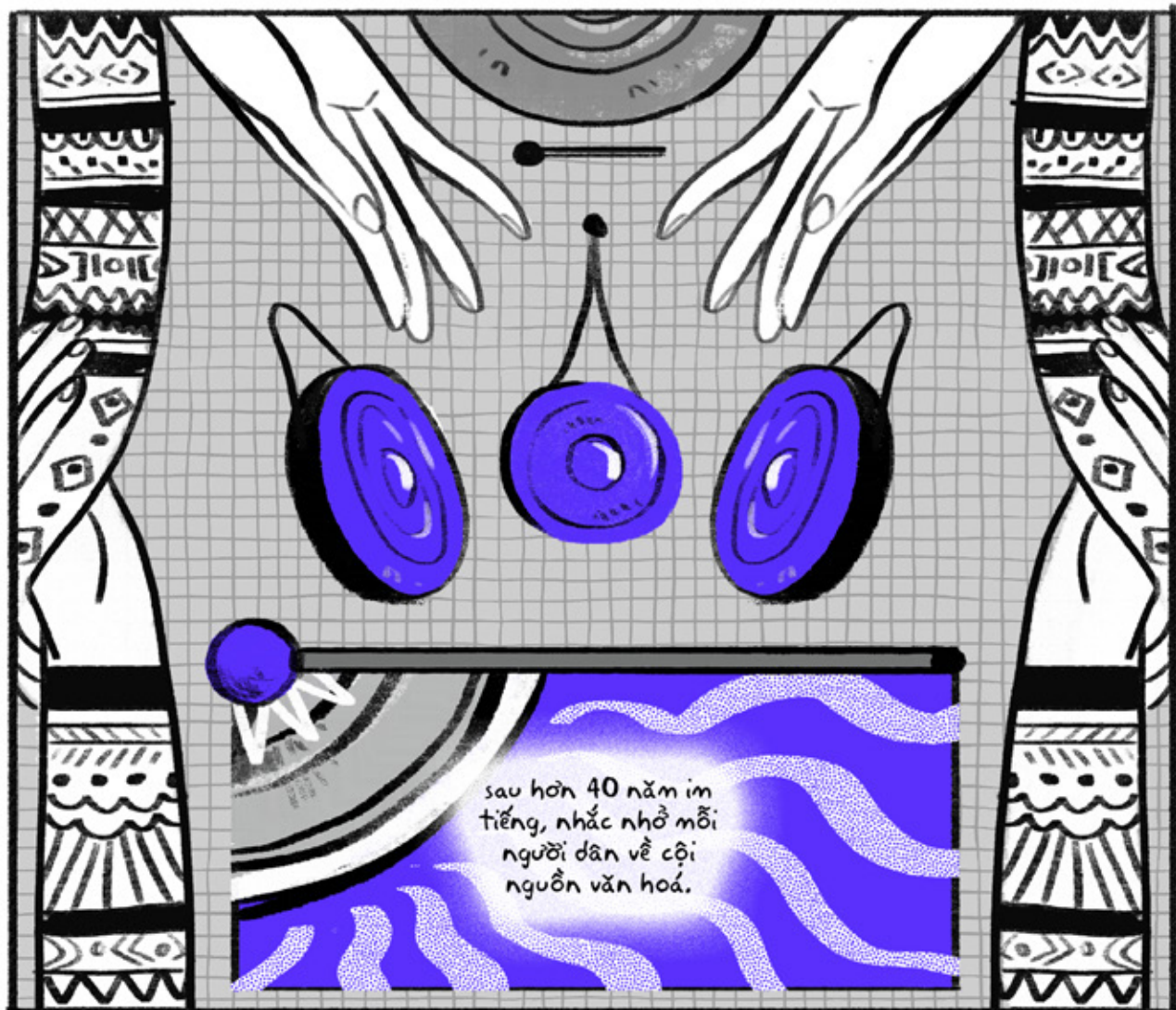
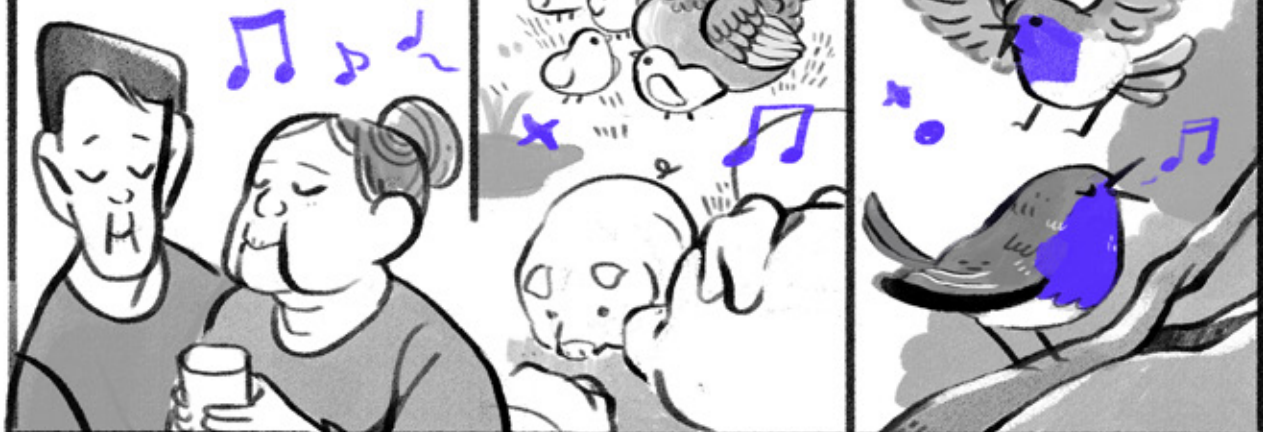
sử dụng để
luyện tập, chơi
đùa với nhau

Bắt đầu từ dàn
ching tre ấy, dân
làng đã dần dần
chấp nhận tiếng
ching trở lại.

Hy vọng một ngày không xa, tiếng ching knah sẽ trở lại với buôn Tườn ...

chương 4:

Nhà Tây Nguyên học

Trong một cuộc lên lớp ở trại sáng tác dành cho thiếu nhi dân tộc, tôi hỏi các em rằng

Các con có cho rằng dân tộc mình lạc hậu không?

Dạ có ạ

Các cháu kể về việc người dân tộc mình hay cúng bái liên miên, gây tốn kém.

Việc cúng liên miên, thực ra là theo phong tục thờ rất nhiều các Yang, làm được phải tạ ơn, làm sai phải tạ lỗi.

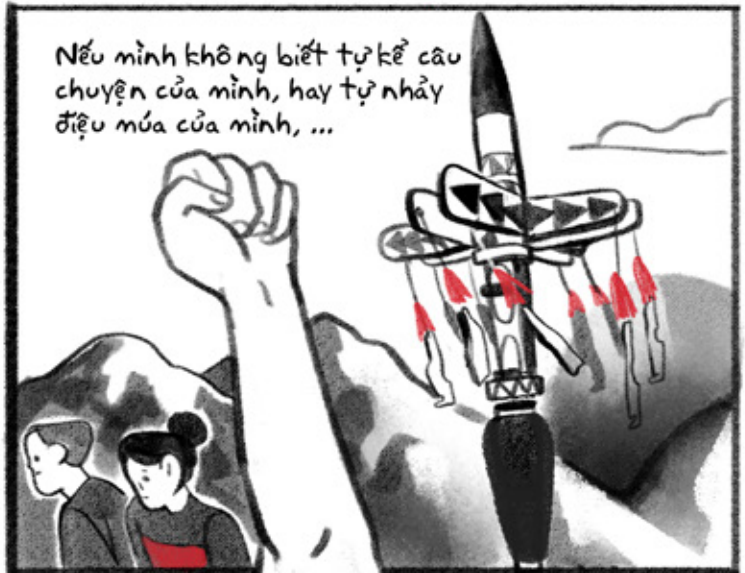

Cái đó mình không gọi là lạc hậu đâu các con, để bây giờ cô phân tích cho các con nhé...

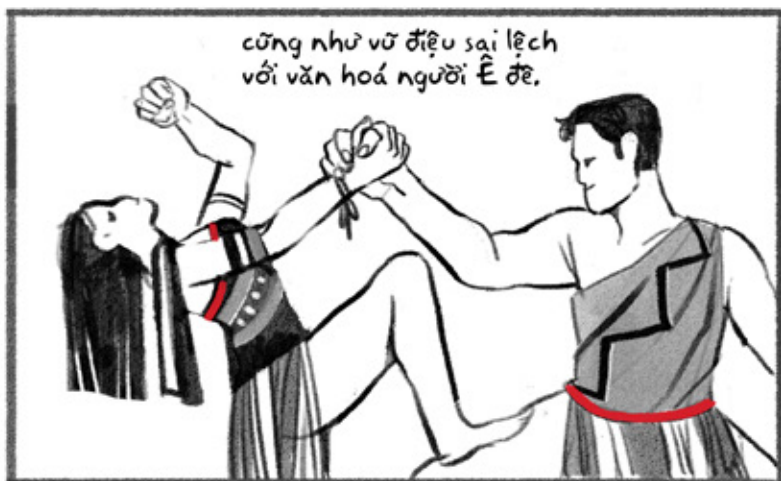

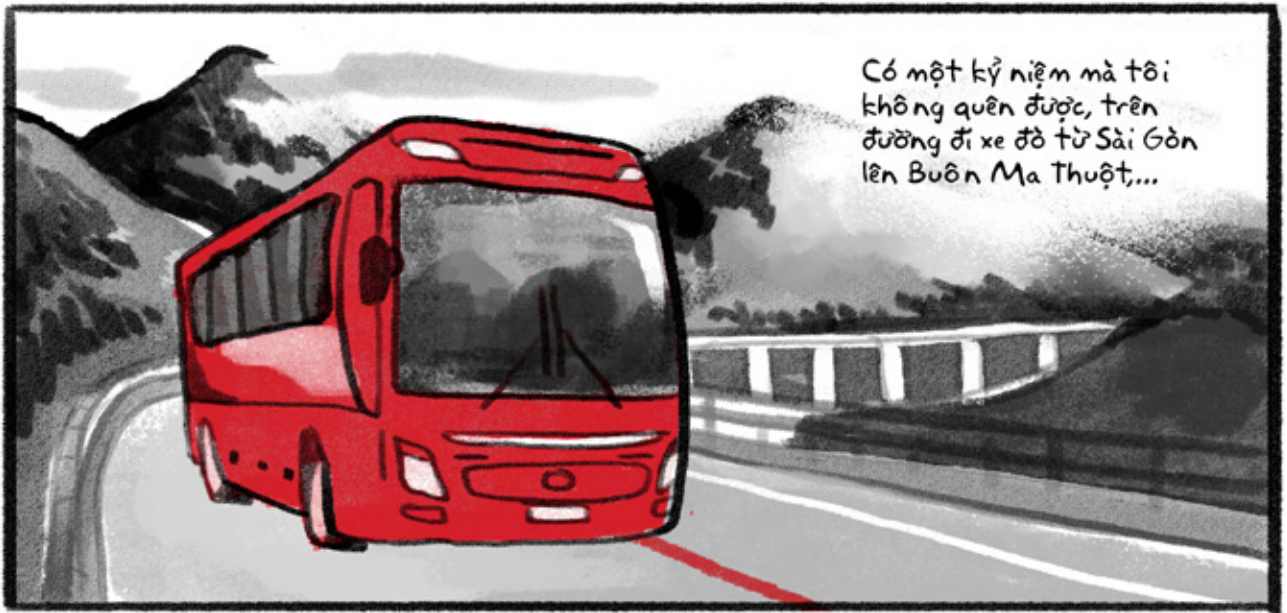
Hay trong lễ cầu mưa...

Như lần tôi đi chấm thi rượu cần, một nhóm vũ công người Việt đã thực hiện bài múa mở màn

Có một kỷ niệm mà tôi không quên được, trên đường đi xe đò từ Sài Gòn lên Buôn Ma Thuột,...

tôi đang lựa bắp thì bạn gái bán bắp ngừng lên nhìn tôi và hỏi:

Ôi có phải cô Linh Nga Niê Kdăm không ạ?

Con thấy cô trên truyền hình nói về văn hoá Ê đê mình mà.

Cô cứ lấy hết bắp đi. Bắp này buồn mình trồng ngon lắm cô

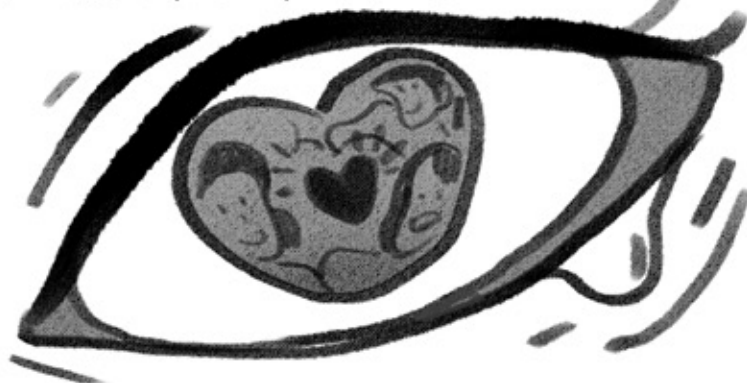
Những người quanh đó bắt đầu xúm xít lại hỏi nhau bằng tiếng Ê đê và ai cũng muốn đem tặng tôi bắp.

Rất cuộc, tôi quyết định lấy của mỗi người một trái để tỏ lòng với bà con.

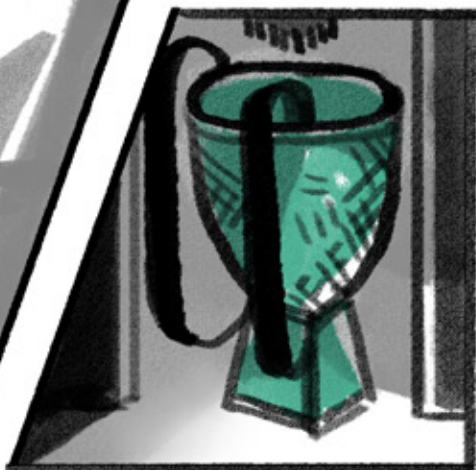
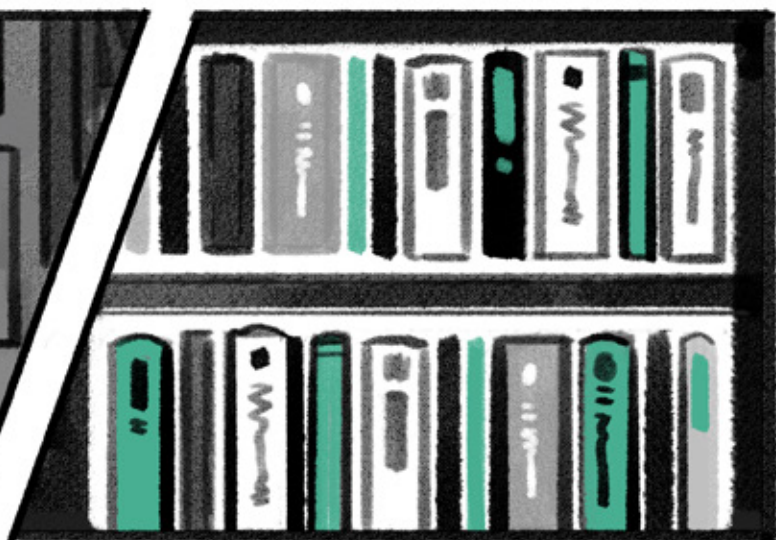
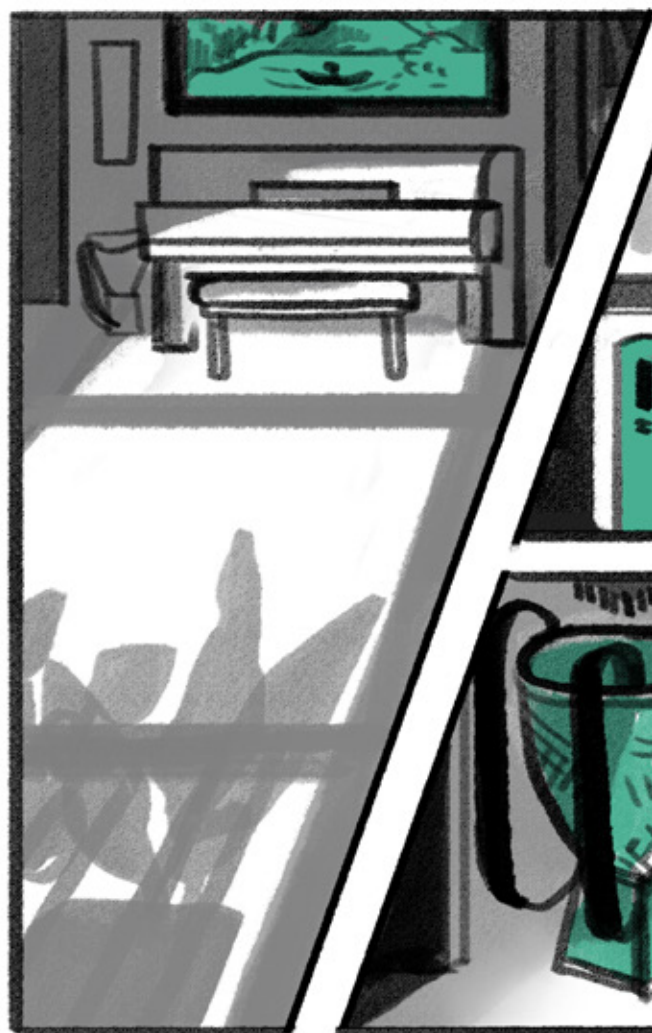
Tôi cảm thấy hạnh phúc lắm, vì họ biết tôi làm văn hóa vì cộng đồng. Họ hiểu rằng tôi yêu mến nên mới quyết liệt bảo vệ văn hoá ấy.

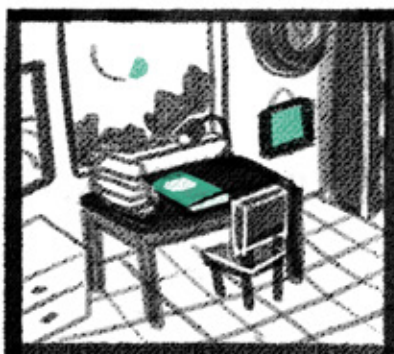

Tôi thấy vui
lắm, và chùng
nào mình vẫn
có thể thì vẫn
tiếp tục làm.

Yang vẫn thương tôi, vẫn cho tôi sức khỏe để theo đuổi những gì mình yêu quý
và trân trọng. Như vậy đã là quá quý, không có gì nuôi tiếc.

Bản tiếng Việt © Bản quyền, 2021 của Phạm Thu Trà và Dương Mạnh Hùng. Mọi sao chép hay trích dẫn của tác phẩm truyện tranh này đều phải có biên bản chứng nhận của các tác giả và Viện Goethe - Indonesia.

'Đi viễn giữa những mảng màu Tây Nguyên' của Phạm Thu Trà và Dương Mạnh Hùng là một phần trong dự án Movements and Moments – Feminists Generations, của Viện Goethe. Mục tiêu dự án là kể những câu chuyện về cuộc đấu tranh cho nữ quyền của các dân tộc bản địa ở Bán cầu Nam, qua hình thức thể hiện dễ tiếp cận là truyện tranh (comic).

Gửi đến cô Linh Nga Niê Kdam và bà con Ê đê ở Buôn Ma Thuột,

Ngàn lời biết ơn.

